

Posudek disertační práce

Josef KADERÁBEK, Nerovný boj o víru? Město Slaný a
Martinicové v letech 1602-1665,
FF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 2013

Předkládaná disertační práce je koncipována jako mikrosonda do sociálních vtaů a jejich projevů v životě města Slaného v šesti pohnutých desetiletích 17. století. Výklad je vystavěn na protikladech žebříčku hodnot měšťanů původně královského, převážně nekatolického města Slaný a katolických Martiniců, kteří se stali jeho vrchností a město disciplinovali nejen konfesně, ale i sociálně. Z tohoto principu vychází i časové vymezení studie, ohraničené počátkem a dokončením rekatolizačních snah na daném martinickém panství. Jako hlavní premisu cílů své práci si autor vytkl postižení proměny kolektivní identity a konfesijní identity slánských měšťanů.

Autor se opřel jak o bohatou literaturu teoretickou související se sledovaným procesem (z cizojazyčné především o německou), tak o obecné i regionální studie k dané problematice. Vlastní výzkum pak uskutečnil především na netištěných pramenech vztahujících se k městu Slaný v českých archivech, částečně i o dokumenty v saském archivu v Drážďanech. Dílčí výsledky svého bádání J. Kadeřábek již publikoval.

Svou disertační práci rozdělil do sedmi kapitol. V prvních dvou nastínil zkoumanou problematiku a naznačil směřování svého výzkumu. Provedený rozbor stávající literatury zaměřil především na otázky střetu katolictví a reformace, včetně postižení různých výkladů pojmu konfesionalizace. Autor se přiklonil k badatelům, kteří vnímají odlišnosti v konfesionalním vyrovnávání po stránce časové i geografické a k zdůraznění vlivu vrchností na průběh daného procesu. A tohoto metodologického konceptu se také ve své práci velmi disciplinovaně, až úzkostlivě držel. Domnívám se však, že někdy na škodu věci. Nemá samozřejmě smysl opakovat známá fakta, ale širší kontext by někdy byl přece jen účelný. I vrchnost reagovala na vývoj událostí a trend, který udával stát, či přesněji řečeno panovník a jeho dvůr. Léta 1620-1648 byla velmi dynamická. Nestabilita a zásadní politické zlomy v evropském měřítku se odrazily ve zkušenostech lidí a ovlivnily i jejich postoj ke konfesi, která u nich ztrácela na absolutnosti. Exulanti bratského vyznání se navíc v Sasku střetli striktním luterstvím v Sasku, odmyslíme-li skutečné hmotné starosti a strádání na obou stranách hranic. Mnozí se tak stávali vlažnější ve svém konfesionalním přesvědčení a byli

přístupnější konverzi (nejen katolické).

V konfesionální rovině mi připadá, že autor až příliš staví na individuální horlivosti Jaroslava Bořity z Martinic, jež byla přece jen korigována měnicí se politickou situací. Zajímavé by v tomto směru bylo naznačení hierarchie rekatolizačních nařízení, či jejich dvojkolejnost, vztah mezi panovnickými patenty a výnosy církevními. Dobře však autor vystihl propojení Matrinicových rekatolizačních snah s uplatňováním jeho pravomocí nad městem, které vyvrcholily v definitivní proměně sociálního statusu měšťanů v roce 1638. Přesvědčivě jsou popsány i rituální finesy přechodu svobodných měšťanů královského města do postavení poddaných vrchnosti, byť s výsadami oddělujícími měšťany od venkovských poddaných. Možná mohl J. Kadeřábek více zdůraznit, že ekonomicky se město dostalo do závislosti na Martinicovi již jako zástava, i když správně upozorňuje na snahu měšťanů zachovat si v této době stále ještě prostor pro uplatnění svých samosprávních a soudních pravomocí.

I když autor není prioritně zaměřen na slánské exulanty, často o nich pojednává a na postoji města k nim též demonstruje proměnu identity slánské obce. Vzhledem k tomu, že se toto téma otevírá na různých místech a za různým účelem, chybí mi nějaká vstupní informace. Údaj, že odešlo 310 osob, mi připadá nedostatečný. Snad by byla účelná nějaká tabulka, která by ukázala, kolik lidí údajně odešlo, kolik fakticky (doložitelně), kolik se vrátilo za saského vpádu, případně zůstalo trvale. Možná by pomohlo další pátrání v drážďanském archivu, o jehož prohloubení se autor může v budoucnu pokusit. Stranou zůstala i úvaha nad strategií rozdělených rodin, která se u některých rodin přímo nabízela. Jasným dokladem takového (celkem běžného chování) je i postoj manželky Václava Pelarga, který se evidentně v emigraci usadil a ve chvíli, kdy se mu podařilo získat zpět rodinné jmění a kdy definitivně padly naděje na změnu poměrů (1652), ho následovala i jeho žena a dcera. Jen na okraj připomínám, že je dost neobvyklé Pelagriovo přijetí v Drážďanech v roce 1626, aniž by měl styky s někým z mocnějších exulantů. Až do r. 1632 si kurfiřt pečlivě hlídal, aby se v jeho rezidenčním městě neusadil nějaký „nýmand“.

Ve zřetelné a pochopitelné snaze „neutopit se“ v příbuzenských vazbách a nezatížit text přílišnými podrobnostmi, se obraz měšťanů – i jako protihráčů, případně spoluhráčů Martinice – trochu zploštil. Čtenáři v tomto směru příliš nepomohou ani přiložené biografie některých měšťanů, jinak velmi záslužné a žádoucí. Autor na několika místech konstatuje nedostatek, respektive nedochovanost pramenů, což mu samozřejmě práci znesnadnilo, ale obávám se, že i ubralo na vysvětlení postojů městske společnosti, která vyznívá možná až

příliš ustrašeně a jednoznačně pragmaticky. V přístupu k exulantům, kteří se vrátili, i k těm příslušníkům jejich rodin, kteří zůstali ve městě, je patrná řada rozdílů v postupu městské rady. To dokládá složitost situace a je dobré, si tento fakt uvědomit při jakémkoliv sumarizujícím hodnocení chování sociálních skupin i jednotlivců během válečných let. Nešťastný příběh Jan ml. Šultyse mohl být více rozveden právě v rovině chování městské elity. Opravdu byl ještě nekatolíkem v r. 1627, kdy se stal radním, jaké bylo složení rady v letech jeho věznění, proč najednou tak příkrý postoj, po ztrátě majetku žila rodina u příbuzných (těžko zcela „bez přístřešku“), co se stalo s jeho vdovou a synem?

Správný je autorův postoj k saskému vpádu jako k významnému z mezníků v politické i v konfesní sféře. Jen si nemyslím, že se za krátkodobé přítomnosti exulantů vše vrátilo „do starých kolejí“ (s. 151). Co se pasů týče, byly saskou stranou vydávány i před rokem 1635, po uzavření Pražského míru však stoupá korespondence drážďanského dvora s českou kanceláří a velmi ošidným se stává setrvávání českých emigrantů v saské armádě, jež bude najednou stát proti armádě švédské. Stálo by ještě za zamyšlení nad právní stránkou postavení obyvatel Slaného po roce 1638, a to i z hlediska jejich „práva“ na emigraci. Podle rekatolizačních patentů tuto možnost mělo pouze svobodné obyvatelstvo, tj. i měšťané královských měst, nikoliv však poddanských. Byla tato skutečnost někde připomínána, nebo byl brán status měšťanů k roku jejich odchodu?

Jestliže chování obyvatel města Slaného vyznívá pragmaticky, pak ani hrabě Jaroslav Bořita z Martinic se nejeví jako příkladný a ideály naplněný katolík. Z jeho postupů cítíme samolibost, povýšenost i hrabivost. Přesvědčivě tyto Martinicovy vlastnosti autor dokládá jeho žárlivým střežením svých vrchnostenských práv i vůči duchovním. Pochválit je třeba i pozornost, kterou věnoval různým komunikačním rovinám mezi hrabětem – městem – duchovními.

Poslední kapitola je přesvědčivým obrazem města a jeho vrchností v letech postupné stabilizace společnosti po uzavření vestfálského míru (a také se dobře čte). V roce 1649 se změnil držitel panství, generačně se vyměnila i podstatná část obyvatel Slaného, hierarchie hodnot i identifikace města. Katolická víra se stala samozřejmostí, zřejmě správně autor konstatuje, že se město také již ztotožnilo se svým sociálně právním postavením. Posud vztahu k exulantům bych viděla jako proces. Propast mezi „zůstavšími a odběhlými“ se zvětšovala lety odloučení, odlišnými životními – na obou stranách většinou těžkými – zkušenostmi i výměnou generací, čímž také narůstala nechuť k vydávání jejich, z pohledu města již „někdejšího“ majetku. Dobře kapitola vrcholí popisem barokních úprav a staveb

zasazených do krajiny mezi rezidencí vrchnosti ve Smečně a jejím městem Slaný. Jen na okraj při srovnání s ditrichštejnskými stavbami v Mikulově lez připomenout, že i zde byla vystavěna loreta (domnívám se, že jde o obecný název striktně daného typu svatyně, tj. psaný s malým -l-).

S velkou rozvahou a znalostí materie je vystavěný shrnující a hodnotící závěr.

Přes předchozí poznámky je třeba v každém případě práci hodnotit kladně. Přináší poněkud jiný, neotřelý pohled na proces rekatolizace v Českém království 17. století, a to v delší časové perspektivě, jež se nekryje obecně přijímanými změnami nastolenými bělohorskou porážkou, a není viděn pouze prizmatem nařízení vítězného panovnického dvora. Zvolený přístup autorovi dovolil poukázat na vliv konkrétní vrchnosti na sociální chování obyvatel konkrétního města. Práce je vybudována na studiu pramenů, je logicky strukturována s ohledem na časovou linku, ve vlastním textu někdy poněkud zanikající a nutně porušovanou při sledování určitého jevu. Otevírá i řadu nových otázek a může být inspirací i pro další práce, které by se pokusily poopravit vžitá stereotypy. Drobné gramatické prohřešky, či překlepy a stylistické neobratnosti lze přehlédnout.

Předkládanou disertační práci považuji za zdařilou a **doporučuji** ji k obhajobě.

Praha 12. července 2013

prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.
Ústav českých dějin FF UK v Praze